helyett csak valószínűséget adhat. Shelley versében a romantikus forradalmár lobogása volt az, ami maradéktalanul leküzdötte a hasonló és hasonlított közötti távolságot. Martinovnál erről nem lehet szó, és ezért valamit hiányolunk: az egyén kétségeit, töprengését, hogy vajon a valószínű valósággá válik-e. Martinov hite még „téli hit". Télen a lélek fázik, összehúzódik, csak a legszükségesebbre korlátozza tevékenységét, a legkisebb lehetőséget is örömmel fogadja, és minden energiáját az élet ébrentartására összpontosítja. A problémákról merészen tudni nem akaró mégis-hit tulajdonképpen az élet védekező reflexe, józan gazdálkodás a nyáron felhalmozott készletekkel, nemes önáltatás a végsőkig való kitartásra. Újabb készletek teremtése, a lelki tartalék felfrissítése azonban csak átmeneti kétségek vállalása útján, belső vívódások eredményeképpen lehetséges. A tavasz beköszöntével vállalni kell ezt az embernek, a költőnek is.

Kétségtelen, a martinovi líra természetszimbolikájában van bizonyos fokú passzivitás. A költő nagyon is a világra, a dolgok természetes rendjére, a létben munkáló erőkre bízza, hogy a dolgok jó irányba menjenek. Igaz azonban az is, hogy a természet, a tárgyi világ és az emberi lét közötti párhuzamnak ebben a költői világban van egy másik vonatkozása is. Martinov szemléletében a kettő elválaszthatatlanul összefonódik egymással, egy lényeg megnyilvánulásai. Éppen alapvető azonosságuk magyarázza, hogy kölcsönösen hatnak egymásra *(A régi babonákat elfeledtük)*. A természet mintha értelmes lény lenne, utánozza az embert *(Jeszty góri)*. A szellemi és anyagi összekapcsolása panteizmushoz vezetne, de a költői filozófiában nem a panteisták világszelleme költözik az anyagba, hanem a tudattalan világ megnyilvánulásaiban ismeri fel a költő a tudatos tevékenység elemeit.

Martinov az élő szovjet líra egyik legkiválóbb képviselője. Elődei és tanítványai egyaránt vannak, de ez csupán az irodalmi folyamathoz való kapcsolódását mutatja, és egy pillanatra sem teszi kétségessé eredetiségét. Verseiből egy korához sok szállal kapcsolódó költőegyéniség képe rajzolódik ki, aki úgy volt képes megőrizni markáns egyéni vonásait, hogy közben nem fenyegette az intellektuális elkülönülés veszélye. Martinov versei nélkül nem érthetünk meg igazán egy kort, egy nemzedéket, amely a személyi kultusz szorításában őrizte jövőbe vetett hitét, lelkesedett a társadalmi átalakulásért, a technikai haladásért. Az olvasó ezért is érdeklődéssel olvashatja verseit, szerzőjük mellesleg *Az ember tragédiája*-nak, József Attila, Ady Endre költészetének is avatott tolmácsolója hazájában.

AZ ÉVSZÁZADOS BARÁTSÁG MÉRFÖLDKÖVEI

I.

Moszkvában nemrég megjelent Pjotr Ivanovics Drozdovnak *Az évszázados barátság mérföldkövei* című könyve, amely a magyar—orosz művelődéstörténeti kapcsolatokkal foglalkozik.

Ez a téma nálunk sem ismeretlen már. Gondoljunk csak az Akadémiai Kiadó 1963-ban kibocsátott háromkötetes cikkgyűjteményére *(Tanulmányok a magyar—orosz irodalmi kapcsolatok történetéből)* vagy történelmi folyóirataink hasonló témájú cikkeire.

Először fordul elő azonban, hogy szovjet szerző ilyen nagy apparátusra támaszkodva, a magyar és orosz nyelvű források ilyen széles körű felhasználásával vizsgálja meg a népeink közötti kapcsolatok történetét. Drozdov műve az Árpádoktól egészen napjainkig ad átfogó képet a magyar és orosz kultúra kölcsönhatásáról. Érdemes tehát a könyv alapján vázlatos képet alkotni nekünk is e problémáról.

II.

A könyv előszavában Drozdov a Hóman—Szekfű-féle szellemtörténeti irányzattal polemizálva határozza meg műve célját: kimutatni, hogy a magyar—orosz kapcsolatoknak vannak történelmi hagyományai, hibás tehát az a koncepció, amely a magyar fejlődést csak a nyugati, Hómanék esetében a német kultúrával való összefüggésben magyarázza. E német-utas koncepció ellen érvelve, a szerző részletesen idézi Bajcsy-Zsilinszky Endre Szekfű Gyulához intézett levelét. „Még egyszer szeretnék rámutatni — idézi Drozdov Bajcsy-Zsilinszkyt — arra az utóbbi

évtizedben elterjedt történelmi nézetre, amely nemzetünket megteszi a Nyugat csatlósává Kelet ellen, másként — a germán világ alárendelt népévé — a szláv szomszédnépek ellen jelszóval." Ezután a szerző elemzi az 1956-os ellenforradalom idevonatkozó tanulságait, bebizonyítva, hogy a magyar—orosz barátságnak vannak történelmi gyökerei.

III.

Az első fejezet, mely középkori kapcsolatainkat tárgyalja, három részre tagolódik. Az elsőben a magyarok eredetét kutatja Drozdov eredeti orosz nyelvű források, az Anonymus-geszta és más orosz és magyar munkák alapján. A magyar nyelv finnugor voltára utaló érdekes Lomonoszov-idézetet találhatunk ebben a fejezetben, a nagy orosz tudós *Régi orosz történelem* című művéből. Érdekes az az adat is, hogy a Káma-vidéki összeírás (1579) idején a lakosság legnagyobb része „ugor" nyelvű család- és keresztnévvel rendelkezett, míg az 1623-as népszámlálás és összeírás idején e nevek túlnyomó része már eloroszosodott.

Ez a fejezet foglalkozik az Árpádházi királyok orosz kapcsolataival is. Vlagyimir kijevi fejedelem — mint a szerző által idézett Nesztor-féle krónika megállapítja — „békében és szeretetben élt" István „ugor" királlyal. I. András idején Tihanyban orosz kolostor épült. Izjaszlav, vlagyimi—volhiniai fejedelem, akit a Moszkvát alapító Jurij Dolgorukij űzött el Kijevből, így írt Géza magyar királynak: „Isten segítsen meg benneteket azért, hogy segítettetek", Géza pedig ezt írta válaszul: „az én pajzsom nem lehet külön a te pajzsodtól".

Mátyás király és III. Iván orosz cár között is szoros kapcsolatok alakultak ki, amelyekről utóbbi így emlékezett meg: „köztem és Mátyás király között szeretet, testvériség és szövetség jött létre". Közös hódító terveikben csak Mátyás korai halála akadályozta meg a szövetségeseket.

IV.

A második fejezetben a függetlenségért harcoló Erdély, a kuruc szabadságharc és ezen belül Rákóczi Ferenc orosz kapcsolatairól emlékezik meg Drozdov. Legrészletesebben Rákóczi és Nagy Péter baráti és szövetségesi kapcsolatairól számol be. Kiemeli azt a tényt, hogy a kuruc Magyarországot egyedül Oroszország ismerte el az európai nagyhatalmak közül. Nagy Péter visszautasította a Habsburgok segélykéréseit, és Varsóban katonai és kereskedelmi jellegű egyezményeket is kötött a felkelő magyar nép képviselőivel, bár ez időben a svéd háború és a török veszély erősen lefoglalta az orosz külpolitikát. Péter felajánlotta Rákóczinak a lengyel trónt is, amelyet azonban az nem fogadott el. A „varsói szerződés" értelmében Rákóczinak a cár menedékjogot is biztosított arra az esetre, ha — idézem a szerződés szövegét — „ne adj isten, a legfényesebb fejedelmet, netán elűznék a lengyel trónról". Kurakin herceg arhívumában számos levél maradt fenn, amelyben a fejedelem — immár száműzetésben — hálás szavakkal emlékezik meg az orosz segítségről. Juul, pétervári dán követ naplójában arra emlékezik, milyen szeretettel fogadták Rákóczit a pétervári udvarban. Említik, hogy Katalin cárné meghívta őt ebédre, amelyen Rákóczi fejedelem és Von Kranenburg holland követ is részt vett. A majtényi fegyverszünet után öt kuruc ezred talált menedéket Oroszországban, Máriássy Ádám vezetésével. Nemsokkal Rákóczi halála után — egyébként az ő hazajövetelének álhírére — parasztfelkelés robbant ki Erdélyben. Ennek leverése után is sok paraszt és volt kuruc menekült Oroszországba.

V.

A következő fejezet a magyar olvasóközönség körében igen kevéssé ismert kapcsolatok történetét dolgozza fel: a magyar felvilágosodás egyes Oroszországba települt képviselőjével ismerkedünk meg. Drozdov részletesen bemutatja a XVIII. sz. második felében Oroszországban élő magyar orvosok tevékenységét, majd Orlai Jánossal, Gogol tanárával és személyes jóbarátjával ismerteti meg az olvasót. Megtudjuk, hogy a Pétervári Egyetemen rektori címet először a magyar Balugyánszki Mihály kapott. Balugyánszki alakja egyébként egyike a könyv legsikeresebben megrajzolt figuráinak. Róla már megjelentek cikkek a Századok c.

folyóirat 1958-as évfolyamában. A szovjet olvasó számára új dolog csak az, hogy ez a bonyolult és mindmáig feltáratlan személyiség magyar származású. Élete folyamán hol elűzték az egyetemről dekabrista-gyanús kapcsolatai miatt, hol pedig maga II. Miklós méltatta és támogatta tudományos munkásságát, melynek egyébként az orosz államjog első klasszikus művét köszönheti. Drozdov egyébként a haladás táborába tartozónak tartja Balugyánszkit.

Érdekes adalékokat tartalmaz még a fejezet a dekabrista felkelés korabeli magyarországi visszhangjáról. A szerző itt csak összegezi azt, amit e tekintetben a mai magyar történetírás felmutatott, de így is érdekes új kép alakul ki szovjet és magyar olvasóban egyaránt pl. Széchenyi és Kossuth korabeli mély rokonszenvéről a dekabristák iránt.

VI.

A IV. fejezet az 1849-es orosz intervencióval, valamint az orosz forradalmi demokraták és Magyarország viszonyával foglalkozik. Ez a téma viszonylag talán a legkevésbé új a magyar olvasónak, bár korántsem állíthatnánk azt, hogy elcsépelt. Drozdov sikeresen dokumentálja, milyen széles körökben terjedt az elégedetlenség a magyar szabadságharc elnyomása ellen. Az önkényuralomnak még olyan nagy hívei is, mint a szalvofil Homjakov, így írtak erről a lépésről: „A magyar háborúval kapcsolatos hangokat a társadalom teljesen kedvezőtlenül fogadja." A szerző itt polemizál 1848 és 1956 hamis analógiájával, és bebizonyítja, hogy az orosz cár és vezető osztálya, a nagyorosz földbirtokos osztály, nem képviselte ebben a háborúban az orosz népet; hogy azok, akik 1956-ban 1849 ürügyén próbálták rágalmazni a magyar—szovjet barátságot, azok nem lehetnek igazi örökösei a magyar szabságharcnak. Részletesen idézi a Magyarországon harcoló cári csapatok egyes tisztjeinek visszaemlékezését, amelyek tele vannak a magyar nép iránt érzett tisztelettel és csodálattal.

E fejezet egyik érdekes momentuma a Guszev-ügy „újrafelfedezése". Pontos történeti forrás híján történettudományunk nem fogadja el hitelesnek Guszevről, a cári beavatkozás ellen fellépő tisztről írott megemlékezéseket, habár Budapesten Guszevről utcát is neveztek el. Drozdov végeredményben újat nem ad ebben a kérdésben. Hivatkozik a minszki katonai bíróság ítéletére, amely 1849 őszén végeztette ki Guszevet és társait. A minszki levéltár azonban a Nagy Honvédő Háború idején elpusztult, és így Drozdov nem tud tárgyi bizonyítékokat felhozni könyvében a magyar—orosz kapcsolatoknak erre a szimbolikus eseményére. Sokkal érdekesebb azonban ennél az, amit egy beszélgetés során mondott el: Illés Bélánál előbb — és tőle függetlenül — megírta Guszev és társai történetét, noha költői fantáziával kibővítve és megváltoztatva, Theun de Vries, a világhírű holland író is. Talán azt a nyomot kellene követnünk. Drozdov megnevezte a regény címét is: *Felségsértés;* 1947-ben vagy 1948-ban jelent meg magyar nyelven.

A forradalmi demokraták és Magyarország viszonyáról szóló fejezet a nálunk már ismert, de még nem közismert Herzen—Kossuth barátságról közöl értékes személyi adalékokat. Kimutatja, hogy a nagy orosz forradalmi demokraták — Herzen, Bjelinszkij, Csernisevszkij és mások — az orosz nép természetes szövetségesét látták a magyar forradalomban, és sajtójukban — amennyire a cenzúra engedte — még a hatvanas évek elején is a magyar vonatkozású anyagok voltak a legrészletesebbek, a legsokoldalúbbak a nemzetközi rovatban.

VII.

Az V. és a VI. fejezet a múlt század második felétől kezdve követi az egyre szélesedő magyar—orosz kultúrkapcsolatokat. Irodalomkedvelők számára nem új tény, hogy az orosz realisták mekkora szerepet játszottak a múlt századi magyar társadalom érzésvilágának kialakításában. Puskin *Anyegin*-je már nagyanyáink kedvelt olvasmánya volt, Oblomov, Raszkolnyikov és Pierre Bezuhov már a múlt század végének is éppoly hétköznapian élő hősei, éppannyira jellemformáló irodalmi élményei voltak ennek az időszaknak, mint pl. Kárpáthy Zoltán, a Baradlay fivérek, vagy Petőfi *Apostol*-a.

Viszonylag ismeretlen tény azonban az, hogy ez a hatás kölcsönös volt. Az orosz olvasóközönség is már a múlt század hatvanas éveitől kezdve megismerkedhetett a magyar irodalom egyes alkotásaival. Voltak összekötő kapcsaink. Az első ilyen „közvetítő" szerepet Zichy Mihály vállalta, aki Pétervárott volt udvari festő,

Lermontov *Démon*-át illusztrálta és *Az ember tragédiája*-t is többek között. A Tragédia első fordítását is a múlt század vége adta az orosz irodalomnak. Jókai orosz tárgyú — a dekabristákról szóló regénye, a *Szabadság a hó alatt* cenzúra nyírbálta formában jutott az orosz olvasóhoz. Az örmény irodalom egyik magyar kutatója az ötvenes évekbeli egyik örmény irodalmi folyóiratban bukkant Petőfi-versre. (Ez a fejezet sok érdekeset mond Bolyai és Lobacsevszkij tevékenységéről, arról: hogyan fogadta a magyar tudós az orosz matematikus azonos felfedezését, arról, hogyan győzött benne végül is a keserűségen a haladó szellemű tudós önzetlen öröme.)

Munkácsy és Hollósy Simon orosz kapcsolatai is elénk tárulnak, s Liszt Ferenc és a nagy orosz zeneszerzők személyes barátságáról is megemlékezik Drozdov, és végül a kiváló orosz festő, Verescsagin 1898-as pesti kiállítását hozza fel példaként.

A következő fejezet a forradalmi fejlődés szakaszába lépő Oroszország és az ugyancsak forradalmasodó Magyarország népei közti kapcsolatról szól. Hogyan reagált a magyar sajtó a múlt század nyolcvanas éveinek terrorisztikus felszabadító mozgalmaira? Drozdov itt idéz a polgári szabadelvű újságok hasábjairól és az akkor gyermekkorát élő magyar munkássajtó anyagaiból is. A XIX. sz. végén a magyar közvélemény meglehetősen sokat tudott Oroszország belső helyzetéről, bár — s erre vonatkozóan a szerző Falk Miksát idézi — az orosz kormány mindent megtett, hogy meghamisítsa, szépítse a valódi körülményeket, hogy — külpolitikai céljainak megfelelően — eltusolja azt a mély válságot, amelyet ez időben az orosz cári abszolutizmus átélt. Így hát a magyar népre nem hatott a meglepetés erejével, hogy éppen itt, éppen Oroszországban, az új évszázad ötödik évében félelmetes erővel csapott fel a forradalom lángja. Az *Arbeiter-Wochenkronik* és Plehanov egyik magyarra fordított műve alapján a szociáldemokrata munkások megismerhették az orosz munkásmozgalom elméleti alapjait is. Az ismeretség nem volt egyoldalú. 1890-ben, amikor a Magyar Szociáldemokrata Munkáspárt megalakult, elsőként üdvözölték az alakuló kongresszust a pétervári munkások. Ez időben válik a magyar olvasóközönség egyik legnépszerűbb írójává, az orosz forradalom „viharmadara", Makszim Gorkij. Gorkij ez időben ismerkedett meg Madách Tragédiájával, amely élete végéig kísérte, nem csak mint olvasmányélmény, hanem mint műveiben, szemléletében megmutatkozó hatás.

Az első világháborúban a magyar uralkodó osztályok céljaik elérése érdekében — a szociáldemokrácia segítségével — az orosz nép elleni gyűlöletre hangolták a magyar népet. A világháború egyik eredménye azonban — ezt dokumentálja Drozdov következő fejezetében — éppen az volt, hogy két nép először a történelem folyamán a szó szoros értelmében tömegesen közeledett egymáshoz.

Miután a 100 ezer magyar internacionalista, aki 1917 és 1921 között a szovjethatalmat védte, önmagában is többkötetnyi anyagot ölel fel, a szerző ebben a fejezetben csupán vázlatosan — mintegy az összkép kedvéért — érinti a témát. Mint mondotta a vele folytatott beszélgetés folyamán: külön könyvet akar írni néhány magyar internacionalista egész életútjáról, köztük olyanokéról, akik ma is élnek a Távol-Keleten.

VIII.

A Horthy-korszak idején kialakult szovjet—magyar kapcsolatoknak új jellegét meghatározza az a tény, hogy egyrészt Oroszország megszűnt az önkényuralom Oroszországa lenni, többé nem a cári hatalom áll Magyarország határainál, hogy bármely forradalmi mozgalmat vérbe fojtson, másrészt azonban a Magyar Tanácsköztársaság leverése után a két ország történelmileg sokban hasonló útjai egy időre szétváltak: míg ott a szocializmus, addig nálunk a kapitalizmus, mégpedig annak egyik legbrutálisabb formája jutott hatalomra. Drozdov érdekesen mondja el, hogyan hatottak Október eszméi és a Szovjetunió léte a magyar munkásmozgalomra, de talán még izgalmasabb az a rész, ahol polgári beállítottságú, de nem elfogult szemlélőkön keresztül illusztrálja azt a nézetét, hogy a magyar—orosz baráti kapcsolatokat nem tudta megtörni a Horthy-rendszer huszonöt éve sem. Hallatlanul érdekes pl. a szegedi származású dr. Völgyessy Ferencnek a moszkvai —leningrádi fiziológiai kongresszusról szóló hírlapi nyilatkozata 1935-ből, melyben a magyar tudós elragadtatással nyilatkozik a szovjet tudomány eredményeiről. Zsirai Miklós nyelvész és etnográfus pedig a Szovjetunióban élő finnugor

népek helyzetében bekövetkező óriási pozitív változást ecseteli 1937-ben. Kár, hogy ez a tudományos objektivitás nem tudott kellő ellenpólusa lenni a rendszer veszett szovjetellenes propagandájának, amely sokban hozzájárult a haladó erők szinteteljes megbénulásához éppen a szovjetellenes rablóháború idején.

Legváltozatosabb talán az utolsó fejezet, melyben az 1945 utáni kapcsolatokról szól a szerző. Ennek vázlatosságát azonban mégsem kérhetjük számon a könyvön, hiszen az utóbbi húsz év olyan hatalmas mennyiségű anyagot nyújt a szovjet—magyar kapcsolatokról, amelyből — ilyen viszonylag kis terjedelem mellett — nehéz a választás. Másrészt pedig az utóbbi húsz év még korántsem lezárt folyamat, baráti kapcsolataink szélesednek, egyre újabb példákkal gazdagodnak, hogy mást ne említsek, maga Drozdov könyve is ilyen példa. Ebben a 400 oldalas tanulmányban a szerző annyi adatot zsúfolt össze, amennyit csak elbírt a téma és a terjedelem. Idézeteim és példáim éppen ezért véletlenszerűek, *leghelyesebb lenne az egész könyvet lefordítani és kiadni, nyilván könyvsiker lenne.*

*

Végül néhány szót a szerzőről: Pjotr Ivanovics Drozdov 1902-ben született, apját az egyik parasztfelkelésben való részvétel miatt Szibériába telepítik. Drozdov fiatalon — szinte gyermekként — kapcsolódik bele a forradalmi mozgalomba. *1918—19-ben partizáncsoportban harcolt együtt magyar internacionalistákkal. Ezt a könyvét is nekik ajánlja.* Egyik vezetője lesz 1922-ben a japán imperialistákat elszigetelni hivatott Távol-keleti Köztársaságnak. (Ez a köztársaság azért alakult, hogy mint semleges, kétkamarás parlamenti rendszerrel, burzsoá pártokkal rendelkező állam, egyenrangú félként tárgyaljon Japánnal, és ezzel hátráltassa egy esetleges szovjetellenes háború kirobbanását. A több magyarországnyi területű álköztársaság álkormányának vezetői a helyi bolsevik szervekből kerültek ki. Lenin külön utasítására alakult meg a kormány, úgymond: „a kommunistáknak meg kell tanulniuk vezetni egy polgári kormányt is". 1924-ben a Távol-keleti Köztársaság feloszlott és felvételét kérte a Szovjetunióba.) Drozdov a húszas években különböző távol-keleti főiskolákon tanított és egy időben tanult is. Kitűnő angol és japán nyelvtudása lehetővé tette, hogy a harmincas évek elején két könyvet is írjon Japánról a Szibériai Hadsereg kiadója számára. Később elvégezte Moszkvában a külügyi főiskolát, és ekkor a külügyminisztérium, majd a Minisztertanács (akkoriban Népbiztosok Tanácsa) osztályvezetője lett. Magyarországon 1954—1955-ben, majd 1957-ben járt, mint a szovjet állami szervek egyik tanácsadója (főleg pénzügyi, gazdasági kérdésekben). Ez idő alatt jól megtanult magyarul, és éveken át gyűjtötte az adatokat e könyvéhez. Szegedi tartózkodása idején megbarátkozott Dénes Leóval, a város 1945-ös polgármesterével.

DALOS GYÖRGY

ANNA AHMATOVA VERSEI

Anna Andrejevna Ahmatova (1889—1966) első verskötete 1912-ben jelent meg, amely időben egybeesik Majakovszkij költői útjának kezdetével. Anna Ahmatova indulásakor az akmeisták csoportjával volt kapcsolatban. Már korai verseiben is az emberi lélek alig észrevehető finom rezgéseinek költője. Ebből következik verseinek intim hangvétele. Korai verseit az egyedüllét és elszigeteltség érzése hatja át. Nyelve klasszikusan csiszolt, tiszta, s egyben a beszélt nyelvhez hasonlóan természetes. Költői képei világosak, konkrétak. Költészetére jellemző a belső fegyelmezettséggel párosult mély érzelmi intenzitás. Költeményei világos, logikus kompozicionális felépítésről tanúskodnak. A szocialista forradalmat belső vívódások árán értette meg. A Nagy Honvédő Háború idején költészetében fontos szerepet játszik a hazafiság témája. Háború utáni műveiben előtérbe kerülnek az általános emberi kérdések. Anna Ahmatova műfordításaival is elismerést szerzett a szovjet olvasók körében. Verseit lefordították francia, olasz, angol, cseh, német stb. nyelvekre. Anna Ahmatova költészetének elemzésével behatóan B. Eichenbaum, V. Vinogradov és V. Zsirmunkszkij szovjet filológusok foglalkoztak.

Itt közölt versei közül az utolsó négyet abból az alkalomból közölte a Novij Mir, hogy a költőnő 1964 decemberében, munkásságának nemzetközi elismeréseképpen, Olaszországban megkapta az Etna-Taormina-díjat. *(j. d.)* *(j. d.)*

.....

Igaz gyöngédség nem hivalkodik,
néma: hazudni nem lehet,
óvatos kezed hiába borít
mellemre, vállaimra prémeket.